

NÉMETUJVÁRI IVÁN.

Élet- és jellemrajz.

— Második közlemény. —

III. Németujvári Iván Kún László uralkodása alatt.

A levert lázadás után a megtorlás fordulata állott be. Iván és a lázadók vert hada, a veszprémi püspök jószágain át vonult vissza, rabolva, felégetve és szétdulva mindent, a mit a királpárti főpárbirtokain útjában talált. A pusztítók tömérdek kárt okoztak a püspöknek, a kinek a király később kárpótlást is nyujtott a szenvedett veszteségért.¹⁾

A királyi hadak pedig egymásután ostrom alá vették Iván várait. Így fenmaradt egy oklevél, melyet László Szalonak vára alatt állított ki a táborban;²⁾ e vár is Iván kezében volt ez időben. Folyt a harc egy ideig, de nem oly eredménnyel, melyet a fővenyi pusztán vívott győzelem után várni lehetett volna. László megfosztotta ugyan Németujvári Ivánt a Zala és Sopron megyékben viselt főispáni méltóságtól, megfosztotta őt Szenicze birtokától s újból visszaadta Csák Péternek,³⁾ a kinek a birtok eredetileg is adományozva volt, de más-

¹⁾ Wenzel: IX. 53. l.

²⁾ „Datum sub castro Zolounuk“. 1274-ből való oklevél. Wenzel: XII. 114. l.

³⁾ Németujvári Iván 1272. december 2-án, 1273. január 10-én fordul elő mint Zalamegye főispánja. „Joanne Comite Zaladiensi“ 1272. IV. nonas Decembris. Wenzel: IV. 5. l. És ismét: „Joanne Comite Zaladiensi“ 1273. IV. idus Januarii. Wenzel: IV. 11. l. Mint soproni főispán 1273. jul. 6-tól 1274. augusztus haváig szerepel, de azontúl nincs mint ilyen felemlítve. A fővenyi csata után, ha annak kitöréseig Iván volt is a soproni főispán, most már Csák Péter a nádor szerepel mint ilyen: „Joanne Comite Supruniensi“ II-o nonas July 1273.

részről tény az is, hogy a király nem alázta, nem semmisítette meg teljesen Németujvári Ivánt és testvéreit, mert csapatait nem birta fizetni, nem együtt tartani. Rövid idő múlva a pártütő Iván és testvérei újból a király kegyébe jutottak.

Néhány hónappal a fővenyi csata után megtörtént az a halatlan botrány, hogy Iván Miklós testvérével együtt tótországi bán lett. Miklós rövid időn át nádor is volt s a két czinkosnak sikerült Péter testvéröket is a veszprémi püspökségbe beültetni, melyet Péter 1289-ig, élte fogytaig meg is tartott.¹⁾

A Németujváriak azonban nem sokáig örvendhettek a köpönyegforgatás által elért eredménynek, mert 1275-ben a Sz.-István napján megtartott országgyűlésen valóságos lázadás tört ki ellenök Székes-Fehérvárott. Az elégületlenek élén Mois, „Mois nádor fia“ Ugrin a Csák nemzetségből, Pós fia s az Ujlakiak őse, állottak. Mindannyian azt követelték, hogy Iván hagyja ott a tótországi bánságot, Miklós a nádori, Péter a veszprémi püspöki széket.

A viszálykodás eredménye harcz lett, melyben a főurak egymás ellen támadtak. A részletekről nincs tudósításunk, csak annyi tény, hogy sok rablás, sok öldöklés történt,²⁾ s a szerint, a mint az egyik, vagy a másik párt győzött és befolyást nyert, változtak a főurak a hivatalokban 1275. végén.

Wenzel: XII. 76. l. És: „Petro Palatino, comite Supruniensi“ 1275. Wenzel: IV. 114. és 117.

„Super ipsa possessione Scinte Johanni filio eiusdem Herrici tunc Comiti Supruniensi traditum privilegium revocamus“. 1274. kalendas Januarii. Wenzel: IV. 74. l. „Quandam possessionem Zyntha wocatum reddidimus et restitimus eidem (Petro Palatino) 1274. Wenzel: IV. 72. l.

¹⁾ Németujvári Iván 1275. ápril 3-án fordul elő először mint tótországi bán; 1276-ban nap nélküli oklevélen utoljára: „Joanne et Nicolao Banis totius Sclauoniae“ 1275. tertio nonas Aprilis. Fejér: Cod. Dipl. Tom V. v. II. 240. l. „Joanne Bano tocus Sclauoniae“ 1276. Wenzel: XII. 171. l.

Miklós, Iván testvére 1275. július közepétől október végéig nádor volt: „Nicolao Palatino“ Idus Julij 1275. Fejér: C. D. T. V. v. II. 266. l. 1275. december 2-án már Csák Péter a nádor és nem Miklós. „Petro Palatino“ 1275. II. nonas Decembris. Fejér: Cod. Dipl. Tom. V. v. II. 278. l. Németujvári Péterre vonatkozólag pedig: „Petro in Episcopum Wesprimiensem electo et confirmato 1275. III-o idus Augusti. Wenzel: XII. 135. l.

²⁾ „In Ungaria multa spolia et occisiones nobilium vicissim sunt commissa“. Pertz: IX 744. l.

Igy történhetett, hogy Iván egy időre 1275 végén nem volt tótországi bán s Miklós nem volt nádor, de 1276 elején Iván visszanyerte ismét a tótországi bánságot s a mint azt elhagyta, tárnokmesterré lett. ¹⁾ Németujvári Miklós 1276 aug. 9-én pedig ismét az ország nádora.

A beháború folyamán sokat szenvedett az új veszprémi püspök, Péter, Németujvári Iván testvére, a ki ellen Csák Péter, a nádor, legvadabb módon dühöngött, pusztasággá változtatta jószágait, rabolva, szétdulva és felégetve mindent, a legnagyobb károkat okozta. ²⁾

A belzavarok újból lecsöndesültek, mert fontos külföldi események vonták magukra az udvar és a főurak figyelmét. Habsburgi Rudolf László király segedelmére szorult az Ottokár elleni hadjáratban s így jött létre a haimburgi találkozás 1277 jul. 5 én. E találkozás alkalmával panaszolta Rudolf, hogy Iván folyton pusztítja az osztrák határszéleket. László király, mint Rudolf szövetségese, kénytelen volt Ivánt és testvéreit fékezni, kik nem tudni mily oknál fogva és mily árért, Ottokár hivei voltak ez időben.

1276-ban Iván, mint tárnokmester, még királyi kegyadományt is élvezett, megkapta IV. Lászlótól Káld földjét Vasvármegyében azon szolgálatokért, melyeket mint soproni főispán a hazának tett volt. ³⁾ Az oklevél szövege valódi dicsőhymnus; Iván még itt úgy van említve, mint a leghősibb, a legjobb hazafi, a ki mint oroszlan, oly rettenetlenül vagdosta le csatákban azokat, kik a haza hátráit megtámadni merték; s most egy év elmúltával, a haimburgi találkozó után, IV. László újból mint ellenségét ostromolja Német-

¹⁾ „Nos Joannes Magister Tauernicorum“ 1276. Fejéjénél: Cod. Dipl. Tom. V. v. II. 424. l.

²⁾ „Eadem Venerabilis Wesprimiensis Ecclesia in suorum spoliacione, prediorum desolacione omnium et combustione damna perplurima est perpessa“ 1274. Wenzel: IX. 53. l. „In Vastu et spolio Petri Palatini“. Wenzel: IX. 299. l.

³⁾ „Cum nobilis uir Johannes magister tauernicorum nostrorum dilectus et fidelis noster . . . nobis et regno nostro non modicum inpendisset auxilium et iuvamen, eidem quandam terram castri ferrey Kaald vocatam inreuo-cabiliter dedissemus et contulissemus possidendam“. 1276-iki oklevél. Hazai okm. VII. k. 162. l.

ujvári Ivánt és testvéreit a kőszegi várban. ¹⁾ A hivatalokat is másoknak adta a király, mert azt találjuk az oklevelekben, hogy 1277 szeptember hó óta Németujvári Miklós helyett Csák Péter a nádor, Iván pedig már nem tárnokmester.

Az év vége felé Iván újra kibékült a királylyal. Úgy látszik belátta, hogy Rudolf és László szövetsége erősebb lesz, mint Ottokár, meghódolt tehát látszólag testvéreivel együtt a királynak. László újból kegyébe fogadta a Németujváriakat s deczember 20-án egyik hívöknek, Doroszló mesternek Rum földjét adományozta. ²⁾

De nem sokáig maradt Iván a király iránti hűségben. A mint 1278 pünkösdjé után Rudolf és Ottokár közt a háború kitört, Németujvári a magyar király tudta és beleegyezése nélkül pusztítani kezdé az osztrák és stíriai határszéleket Paltramm s a cseh király biztatására. ³⁾

De csakhamar megváltoztak a viszonyok. Rudolf felkérte Lászlót a csehek elleni segély megadására s László 1278 aug. 14-én megjelent csakugyan 40,000 magyar és 16,000 kun lovassal a kétségbeesett Rudolf segítségére. ⁴⁾ Aug. 26-án a túlnyomó magyar lovasság Rudolf részére dönté el a csata sorsát. Ottokár 17 sebbel borítva a morvamezei ütközetben ellenségeinek kezében kilehelte lelkét. ⁵⁾ A győzelem megalapította a Habsburgok hatalmát s Rudolf és utódai örök hálaára vannak lekötelezve a kivívott diadalért Magyarország.

A mint Iván látta, hogy Rudolf a győztes, újból azon aggó-

¹⁾ „Cum uersus castrum filiorum Herrici Kuzijg uocatum accessimus, habito colloquio cum Rudolfo rege Romanorum“. 1277 nov. 27-iki oklevél. Hazai okmányt. V. 57. l.

²⁾ „Quod nos filys Herriei ad nostram gratiam iterato receptis, terram castri ferrei Rum uocatam magistro Duruzlao seruienti eorundem per nos colatam cum turi in eadem constructa reliquimus“. 1277 decz. 20. Hazai okmt. VII. k. 163. l.

³⁾ Rex Boemie . . . procurante Paltrammo, induxit Ibanum comitem Ungarie ad aliam partem Austrie et Stirie devastandam“. Annales S. Rudberti Salisburgenses. 1278-ra. Pertz: IX. 802. l.

⁴⁾ „Solus autem Ungariae Rex inclytus XL milibus Ungarorum et XVI. milibus Cumanorum domini nostri obsequiis se opoptavit“. 1278. Wenzel: IX. 170. l.

⁵⁾ „Captus et quasi decem et septem vulneratus vulneribus ad terram prosternitur, sicque in manibus hostium exalavit“. Pertz IX. 804. l.

dott, mint védje meg önző és gonosz személyét a baj ellen. Testvéreire sem várt semmi jó és biztató. Henrik kirabolt egy Rodogér nevű velencei kalmárt, Miklós pedig, mint bán, elfoglalta Perchinus comes minden javait Tótországban. ¹⁾ Mind a három Németujvári sok erőszakot és törvényteleniséget követett el ez időben s látva, hogy Máté nádor a megrendült személy- és vagyon-biztonságot úgy kezdi helyreállítani, hogy a főczinkosokat kérlelhetlenül lenyakasztatja, a Németujváriak is újból a kiengesztelődés útjára tértek.

Iván, a ki a cseh háboru előtt sok kárt tett Rudolfnak, Rudolphhoz fordult egyenesen és ismételten kérte, hogy bocsátaná meg lelkéből neki az általa okozott igaztalanságot, fogadja őt pártfogásába, ő kész hozzá átpártolni a magyar királytól. ²⁾

De Rudolf nem fogadta be a felségsértő honárulót. Megirta Lászlónak a dolgot és azt, hogy ő Ivánnak csak annyit válaszolt, hogy nem méltóztatik neki a magyar haza és király iránti hűtlenséget szolgálatába befogadni, ha pedig a királynak szándéka volna a nevezett János és testvéreinek kihágását megbocsátani, ne feledje azt a megszámlálhatlan kárt, melyet neki a Németujváriak ellenség módjára okoztak. ³⁾

Rudolf biztosítja Lászlót, hogy ő a magyar király határozott kijelentése és jóváhagyása nélkül soha sem fogadja kegyébe a Németujváriakat, de ha gondolja, hogy a közös igaztalanságot megboszulja,

¹⁾ „Perchinus comes . . . et post mortem eius Nicolaus Banus tocius Sclauonie dilectus et fidelis noster uniuersas possessiones eiusdem existentes in Sclauonia occupabat“. 1279-iki oklevél. Wenzel: XII. 253. Miklós 1278 szept. 8-án egy más oklevélen is mint tótországi bán fordul elő. Wenzel: XII. 235. l.

²⁾ „Ceterum Comes Joannes (alias Iwanus) nos multum sollicitat, vt sibi factam nobis iniuriam ex animo remittentes, ipsuum volentem ad nos diuertere, sub protectionis gratia colligamus“ írja Rudolf Lászlóhoz, 1278-ban. Fejér C. D. T. V. v. II. 456.

³⁾ „Cui aliud non curauimus respondere, quam quod regis et regni Hungariae indeuotos ad seruitia nostra colligere dedignamur. Quod si forte dicti Joannis et fratribus snorum excessibus dignatio uestra regia dignum duxerit misereri; attente petimus, ut damnorum nostrorum innumerabilium per ipsos nobis hostiliter illatorum mentio habeatur.“ U. ott 457. l.

érezni fogja hűségének és hatalmas segítségének hasznát, ugy ezen, mint más ügyben. ¹⁾

Nincs adatunk arra nézve, mint intézkedett László e levél vétele után. Valószínűleg nem fogadta el Rudolf külföldi beavatkozását, hanem maga készült a nádorral Iván megfékezésére. De a Német-ujvári testvérek hatalmas váraikba zárkóztak és titkon a pápához fordultak pártfogásért. Hogy mit irtak a pápának, nincs még földerítve, de bizonyára súlyos vádakát emeltek László és udvara ellen, mert a szentszék e rablóknak adott igazat, őket vette pártfogása alá, és ily úton menekültek meg az igazság büntető ostorától. Filep fermói püspök, mint pápai követ megjelent hazánkban és a szent szék utasítása folytán kibékíté Ivánt és testvéreit László királylyal. A király újból kegyelmébe fogadta őket, visszaadta nekik javaikat 1279-ben. ²⁾

Fennmaradt ez időből a vasvári káptalan egy levele, mely szerint Iván és Miklós megjelentek a káptalan előtt és ott osztozkodtak azon várak és birtokok felett, melyeket vagy maguk örökölték vagy szereztek és birtak.

Ezen osztálylevél tartalmából látjuk, hogy Iván sok várnak és terjedelmes vidékeknek ura volt, megérthető az is, mi módon volt képes ezen rabló főúr a saját szakálára Áusztriára támadni s a magyar király hadaival is szembeszállani. A nyugati határ mentén ő volt az úr és valóságos kis király, testvérei pedig Tótországban. Övék volt: Kőszeg, Borostyánkő, Szent-Vith, Bosuk, Szerdahely, Velem, Csák, Miklós, Lenka és Gosztony vára. Guor, melyet Iván testvére Henrik apósától, Moistól örökölt a végrendelet értelmében, Perezteg, Tuskand, Kunech, Pulád, Pugán s más várak a hozzájuk tartozó összes falvakkal és jószágokkal. ³⁾

¹⁾ „Certos quoque vos reddimus, quod eosdem sine vestro expresso beneplacito nullatenus colligemus. Sed si de vindicta communis iniuriae cogitare curabitis, vtilitatem nostri fidelis et potentis auxilii in hac et in omnibus aliis sentietis.“ 1278. Fejér C. D. T. V. v. II. 457 l.

²⁾ „Nos Ladislaus significamus universis, quot cum habito colloquio seu tractu, cum venerabili patre domino Philippo Episcopo Firmanensi, apostolicae sedis legato, filios Henrici Bani ad nostram recollogissemus Graciam specialem iisdem concessimus, ut possessiones eorum aquisitas pacifice perpetuo possidere valeant et habere. 1279. március 4-én. Hazai okmányt. I. k. 73. l.

³⁾ Ezen érdekes 1279-iki oklevél egész terjedelmében közölve van Fejér C. D. T. V. v. II. 393.

Nemsokára azonban Iván ismét a régi útra tér. Ismeretes a viszály, mely László király és Filep pápai követ között kitört a kúnok áttérítése alkalmával.

A pogány népet nem lehetett oly gyorsan megnyerni a kereszténység szelid szellemének, a mint azt Rómában ohajtották volna s ezért Lászlót egyházi átokkal sújtá Filep. A 17 éves király, elhagyva nejét, a Tiszántulra ment a kunokhoz. Kiséretében volt Gergely az esztergomi prépost, a kit Filep mint excommunicált papot nem engedett egyházilag eltemetni, hanem szavaival azt idézte elé, hogy a nép annyi követ dobált a király bujdosó társának holt tetemére, hogy egész kőhalmaz borítá azt.¹⁾

A király erre hatalmába keríté az embertelen egyházfőt s a kúnok őrizetére bizta. László ezen erélyes fellépése váratlan fordulatot idézett elő. Az a Németujvári Iván, kinek a király 1279-ben minden birtokát visszaadta, most 1280-ban, mikor ezen események történtek, László ellen fordult s a királyt Finta nádor segítségével más urak tanácsára elfogta és vasra verve fogságban őrizte.²⁾ A kúnok ennek hallatára agyon akarták nyilazni a legatust, már felvonták ijjaikat, már oszlop mellé volt kikötve Filep, de meggondolták, hogy ezért a fogságban levő királynak nagyobb baja eshetik még, azért a legatust életben hagyták.

Lászlót a fogságból Károly, Izabella királyné atyja, szabadította ki, a kihez a király hű emberei útján börtönéből titkon segedelemért fordúlt. Károly kivitte, hogy László szabadná lesz, ha eskü alatt javulást fogad és a legatust szabadon bocsátja. Maga a pápa irtá ezt meg azon uraknak, tehát Ivánnak is, kik a királyt fogságban tartották; megköszönte hűségüket, melylyel a kereszténység ügyét a hazában védelmezték.³⁾

A királyt a szabadlábba helyezett legatus feloldá az egyházi átok alól s László is elhagyta Iván börtönét, a melyben 1280. jun.

1) Horneck verses német krónikája. Pez. III. 237. l.

2) „Do der Chunig Ledig Ward, nicht lange darnach wolt er rechen seine smeche, und gebott Graff Iban, der In hett in der Vancknus gehalten.“ Matthaei cujusdam vel Gregorii Hageni Germanicum Austriae Chronicon. Peznél I. k 1098. lap.

3) „Der Papst schraib den Herren von Vngern, die den Chunig hetten gefangen, und danckt In irer gehorsam.“ Pez. I. 1098. l.

29-étől augusztus hó elejéig sinylett, úgy, hogy már aug. 18-án meg volt az ünnepélyes kibékülés. A kibékülést a kunok lázadása követte; ezek Hód helyiségnél leverettek. A főveszedelem ily módon el volt hártva, de a rakoncátlan főurak csak folytatták az erőszakoskodást és fosztogatást. A garázdálkodásban újból a Németujváriak viszik a főszerepet. A legatussal való kibékülésnél kiaknázták a helyzetet s valószínűleg a király szabadonbocsátása alkalmával a Dráván túli részek főhivatalait magukhoz ragadták, mert Miklós és Henrik mint bánok, Iván pedig mint szanai és verbászi főispán fordul elő. S a mit mindenütt gyakoroltak, azt itt is megtették, fosztogatták az alattvalókat, dúltak és raboltak. Annyira ment a Németujváriak rakoncátlankodása, hogy Timotheus zágrábi püspök kénytelen volt őket 1281. márcz. 25-én Verőczen a minoriták templomában egyházi átok alá vetni. Az egyházi átkot Timotheus kérelmére az esztergomi érsek hasonlóan Magyarországon is kihirdette.

Timotheus azon levélben, melyben az esztergomi érseket a kiátkozási levél közhírré tételére kéri, panaszkodik, hogy Miklós tótor-szági bán és Henrik comes kirabolták Vaska nevű faluját a Dráva mellett Verőcze vármegyében; a falu teljesen el volt hagyatva és elpusztítva, mert nemcsak a lakosok javait vitték el, hanem annyira feldúltak mindent, hogy csak kevés ember maradt a faluban. ¹⁾

Panaszolja azután, hogy a mint Verbászt és más birtokait tekinté, azok teljesen el voltak pusztítva Iván szanai főispán, Miklós bán és Henrik comes folytonos erőszakos beförései következtében; sőt János mester Gerzencze vármegyét, melyet ő László királytól birt, tőle elvette s most is elfoglalva tartja. ²⁾

¹⁾ „ad quamdam possessionem Vasca vocatam venissemus propter depre-daciones Nicolai Bani tocius Sclauonie et comitis Henrici filiorum Henrici Bani. . invenimus eandem desolatam et destructam, quod non solum res vel bona illic residencium fuerunt ablata, verum eciam vixpauci homines propter destructiones huius modi remanserunt in eadem.“ Timotheus levele 1281. Wenzel. XII. k. 336. l.

²⁾ „Et cum postremo venissemus ad alias nostras possessiones per continous et violentos descensus Magistri Johannis Comitiss de Zana, Urbaz, Guarig et Guethke, Nicolai Bani et Comitiss Henrici prefatorum invenimus ipsas fore totaliter desolatas. Idem eciam Magister Johannes et Nicolaus Banus Comitatum de Guerzence, quem nobis excellentissimus dominus noster Ladislaus Dei gracia Rex Ungarie contulit, detinet. Wenzel, XII. 336.

A Németujváriak lefoglalták a papi tizedet is azon a területen, a hol ők voltak az urak; a papság nem kapott semmit, mert ők a decimát saját részökre gyűjtötték be.¹⁾

A zágrábi egyház tisztviseleit és fegyveres jobbjait egy Wrics nevű rabló a Németujváriak parancsára szörnyen elkínozta. Mindezekért Timotheus egyházi átok alá veti a Németujváriakat és azok czinkosait; a kiátkozottakat mindenki által kerülni kéri.²⁾ A király azonban most sem vonta felelősségre a Dráván túl elkövetett rablásokért sem Ivánt, sem testvéreit, mert 1281-ben a felföldön garázdálkodó Finta nádor helyett Németujvári Iván lett az ország nádora. Különös, hogy annyi lázadás és esküszegés, annyi gazság és embertelenség után Németujvári Iván most a király kegyében a legfőbb állami méltóságot nyerte el. Nem ártott neki a Timotheus átka sem a hazában, pedig az esztergomi érsek kihirdette azt nálunk is, és azon korban a kiközösítést mindenki nagyon sujtó büntetésnek tartotta, csak Ivánra nézve nem volt az, mert ő ennek daczára is nádorrá tudott lenni. Megfejtethlen, talányos jelenség és rejtély volna a hazai történelemben Iván szereplése, de könnyen magyarázható a mindez abból, hogy a királyi tekintély teljesen megsemmisült s a versenyző családok fölváltva küzdöttek egymással a főméltóságok elnyeréséért s győzve a küzdelemben el is nyerték azokat.

Iván a nádorsággal is visszaélt, mert 1281-ben ő a nádor ugyan³⁾ de egy év múlva már Csák Máté került a nádori székre s a király nemsokára azután fegyveres hatalommal volt kénytelen fellépni Németujvári Iván ellen. László némi reformokat kívánt volna életbe léptetni a királyi hatalom emelésére s ebben őt Ladomér érsek és Máté nádor is támogatták. A király visszakövetelte a hatalmas Né-

1) „Item iudem filii Henrici Bani, Johannes scilicet Nicolaus Banus et Comes Henricus in terris ipsorum et ad eorum iurisdictionem spectantibus decimas nostras collegerunt.“ Wenzel XII. 336. l.

2) „Insuper prefatus Nicolaus Banus officiales et vasallos Ecclesiae nostre perquandam predonem Regni Uritz nomine fecerat tormentari... „eisdem Magistrum Johannem Nicolaum Banum et Comitem Henricum publice excommunicamus“... „dictos filios Henrici Bani excommunicatos et ipsorum complices tamquam anatematizatos velitis arcius evitare.“ 1281. Wenzel XII. 336. l.

3) „quod nobilis vir Johannes Palatinus, filius quondam Herrici Bani.“ 1281-iki oklevél Wenzel IV. kötet 312. — „militum Johannis Palatini dilecti et fidelis nostri.“ Wenzelnél IV. 297.

metujváriaktól az elfoglalt királyi várakat és jószágokat, de ők daczoltak s László 1283 telén Borostyánkő várát megszállotta, de azt február hó 16-ig bevenni nem tudta, pedig sok ezer magyar és kun harczosa volt; nem mehetett semmire, mert a táborban volt gonoszlelkű urak fondorkodni kezdtek s László visszatért seregével a hátról a Németujváriak vára alól.¹⁾ László most kénytelen volt elnézni azt is, hogy Miklós nádor volt, Iván pedig tótországi bán, még egy fél év mulva is a borostyánkői vár ostroma után.²⁾

De csakhamar nagyobb mérvű lázadás tört ki László ellen. A levert kunok biztatására Erdélybe tatárok törtek be³⁾ s ezek kiűzése után az ifjú király a Rákosra országgyűlést hívott össze 1286. június utolsó felében, hogy ily módon véget vessen a főurak örökös zavargásainak. Határozatba ment, hogy a király könnyelmű adakozásai csak úgy lesznek érvényesek, ha azokat a király új pecsétjével megerősíti. De a főurak most is daczoltak. Különösen Németujvári Iván volt az, kit a király újból felszólított, adja vissza a kir. várakat, koronajavakat és jövedelmeket. De a gógös Iván nem csak hogy nem hallgatott a királyra, hanem bízva erejében és szerencséjében, hallani sem akart megtérítésről, sőt rabló váraiból kiméletlenül dulta a kir. jószágokat. László most Albert ausztriai hercegtől kért segílyt daczos alattvalója ellen. Albert megígérte a segedelmet, de csak azon feltétel alatt, ha László neki az Iván által okozott kárt megtéríti.⁴⁾

A mint ezt Németujvári Iván megtudta, folyton rabolt Ausztriá-

¹⁾ „Post nativitatem Domini Ladislaus Rex Ungariae prope terminos Austrie cum multis milibus Ungarorum et Comanorum Castrum Pernstein eujusdam Comititis sui expugnare conabatur, sed propter improbitatem suorum nil profecit et sic reversus est ad propria.“ Chronicon Austriae. 1284-re Pez. I. 719.

²⁾ „Nicolaus Palatinus et Comes Posoniensis, Joannes Banus tocius Sclavonic.“ 1284-iki oklevél január 1-éről. Fejér C. D. T. V. v. III. 260. l. Miklós mint nádor 1284. aug. 20. szerepel még. János mint bán 1284. nov. 26-án van utoljára említve. Wenzel IV. 385. l.

³⁾ Pertz IX. 713, 657, 809 és a hazai krónikák.

⁴⁾ „Do sant der Chunig umb hilf zu herczog Albrecht von Oesterreich der Im enpot, Er wollt ym gern helffen.“ Hagen: Germ. Austr. Chron. Pez I. 1099.

ban a lajtamelléki falvakban, különösen Bécs-Ujhely lakóinak okozott nagy kárt. ¹⁾

Albert felszólítá Ivánt, hogy az ő tudta és beleegyezése mellett történik-e ez a sok rablás és dúlás? mert katonái folytonosan pusztítják Ausztriát. Iván azt válaszolta, hogy ő mit sem tud az egészről és ha elébe hoznák azt, a ki bűnös, meg fogja büntetni.

Ily s ehhez hasonló kifogásokkal játszottá ki egy ideig Iván a herceget, de a mint látta Albert, hogy a betörések most is csak gyakoriak, megüzente Ivánnak, hogy tovább nem tűri a gyalázatot, felszólítá alattvalóit, hogy a sérelmek megtorlására gyűljenek össze Borostyánkő vára alá.

Albert felszólítására az osztrák, sváb és stíriai harczosok egybe-gyűltek. A fővezér Landenberg Hermann volt. A kir. hűbéresek: Pucheim Albert, Tellersbrunner Pernolt, Emmerberg Berchtold, Lagenbach gróf, Purschinkch Ulrik és mások a világi urak közül mind ide hozták hadaikat Ausztriából és Stíriából a seccau püspökkel, Leopolddal együtt. ²⁾

A mint Németujvári Iván látta, hogy egymaga oly támadó se-regnek nem képes ellentállani, segítségül hívta testvéreit: Péter veszprémi püspököt, Miklóst és Henriket, kik több mint ezer har-czossal siettek Ivánhoz Borostyánkő vára alá.

Az egyesült sváb, osztrák stíriai hadak már három nap és három éjjen át magyar földön táboroztak, midőn a kémek jelentet-ték, hogy maga Iván jó három testvérel ellenök.

A németek Albert herczeg főlovászmesterének, Landenbergi Hermannak, mint fővezérnek, elnöklete alatt hadi tanácsot tartottak. Többen úgy vélekedtek, hogy most ne fogjanak harczba a magya-rokkal s a visszavonulást emlegették ³⁾

¹⁾ „Den Purgern von der Newnstat
Geschach grosszer Ungemach
Allenthalben bei der Leitach
Sach man seu rauben und stellen.“ Horneck Peznél III. 227.

²⁾ Horneck u. ott.

³⁾ „Herr, zogt haim
Also der von Puchaim
Gesagt hat, daz ist war
Wer virstund grösszer sein Schar
Graff Ibans, als man giecht
So pestet er Euch mit streit nicht.

Dez pin Ich an ym wol gewan
Er tut uns aber so gedon
Wo er uns vngeit
Mit schiesszen aus der weit
Das wir von ym nicht mügen chom.“
Horneck Peznél III. 227. és 229

A haditanácsban azonban győzött a többség, mely azt határozta, hogy Ivánnal harcra elegendnek; különösen a sváb lovagok: Wagenberg, Succeney és Manttel voltak azok, kik az ütközet nélkül való visszavonulást gyalázatnak tartották. Még folyt a tanácskozás, mikor egy hírnök jelenti, hogy legyen mindenki készen, mert Iván rettentő csatariadása már hallatszik. S Iván csakugyan villámgyorsan közeledett lovas hadával „a hunokéhoz hasonló kiáltással.“ A svábok közt felhangzott a harci jelszó: „lovat lóhoz, dárdát dárdához“ s a vezér engedelméből ők indultak első sorban Iván hadai ellen.¹⁾

A német tábor dandárai sűrű tömegekbe sorakoztak, hogy a rajnamellékiek harczmodora szerint tömeges rohammal verjék vissza Iván támadó seregét. De Iván parancsot adott, ne merészkedjék senki közel menni az ellenséghez, nehogy valakit dárdával elérjenek és dárdával leszúrjanak, hanem használja mindenki nyilait. Megtörtént az, a mi a magyar hadaknak oly sokszor megszerzé a győzedelmet; a lovas hadak minden oldalról körülkerítették a német sereget, „mint vad medve a tyúkot“ a krónikás szavai szerint.²⁾ Sűrű nyilzáró hullott mindenfelől a németre, mely lóban és emberben egyaránt iszonyu pusztítást vitt véghez. Landenberg kijelentette, hogy itt minden ellentállás lehetetlen, most már adjon tanácsot, a ki tud.

Puchein Albert, Magenpurch s több más kétségbeesett osztrák és morva a menekülés minden útját zárva találták. Alkudozáshoz fogtak s Romsvag tanácsára lövészt küldtek követül Ivánhoz a táborba, kérjen fegyverszünetet és kívánja azt, hogy a magyarok kardviadalra kelljenek velök. De Iván és emberei visszautasították az ajánlatot s e perczen egy jól irányzott nyillövés földre teríté a békehírnököt. A svábok sürgetésére a vezér Tellersbrunner Pernolt lovagot szólítá fel a béke és egyezkedési ajánlat megújítására.

De a lovag határozottan visszaútasította a veszedelmes megbízatást, mert jól tudta, hogy Iván nem lesz hajlandó a biztos győzelmet kezeiből kiengedni s elfogadni könnyü lovasságával a német nehéz fegyverzetü lovasság ellen a kézi viadalt. Erre az egész osztrák tábor letette a fegyvert s megadta magát kegyelemre. Zsákmányul esett az egész tábor. Iván és testvérei kiválogatták a java foglyokat,

¹⁾ Horneck Peznél III. 230.

²⁾ Horneck Peznél III. 231. l.

a többieket pedig vitézeik közt felosztották. A magyar sereg örven-
dezve oszlott szét. Hornek a stiriai krónikás azt írja: „Ilyen dicső-
ség emberemlékezet óta nem érte a magyart a némettel szemben.“¹⁾

Albert ausztriai herceg, a mint értesült a hadjárat szomorú
eredményéről, férfiasan elviselte a hírt, Taufers Húgót, a haimburgi
kapitányt elküldé Ivánhoz egyezkedés végett az Iván fogságába
jutott foglyok érdekében. Taufers Hugó kísérettel jött Német-
ujvárihoz és rábirta, hogy Iván vele Bécs-Ujhelyre ment. Sok tana-
kodás után végre sikerült Albertnek és tanácsának Ivánnal egyes-
ségre vagy is inkább szövetségre lépni. A föltételek ezek voltak:
Iván szabadon bocsátja a hatalmában levő foglyokat, ha szegények.
A gazdagokat csak akkor és úgy, ha ezek saját költségükön magukat
kiváltják.

Albert herceg esküt mond negyedmagával, hogy Ivánt, mint
saját emberét védelmezni fogja nemcsak a magyar király, hanem a
német birodalmat kivéve, minden más ellensége ellen is. Németujvári
is viszont esküt mond és igéri, hogy a károkat mind megtéríti s
szükség esetére ezer embert ad a hercegnek segítségül. És hogy e
fogadás törhetlenül érvényes maradjon, a felek kezök aláírásával biz-
tosító oklevelet is állítottak ki. Az ott levő urak is mindannyian
hozzájárultak beleegyezésökkel az előtök lefolyt béketárgyalások
eredményéhez.²⁾

Az Iván által elkövetett ezen honárulás és hűtlenség miatt
László király újból szakított a Németujváriakkal. A király Iván ellen
sereget indított, de Iván visszavonult egyik várába, valószínűleg
Szent-Vidbe és ott elzárkózott. Az ostrom alatt a német zsoldosok-

¹⁾ „Furwar ich sprechen will
Sein gedacht Niempt mer

Das den Ungern solich Er
An den Dewezschen wer geschehen.“

Horneck Peznél III. 333.

²⁾ „Auch swur Graf Iban
Dem Herzogen zu Eren
Sein Frum zu mern
Vnd sein Schaden zu wenden
Tausent Man solt er jm sennđen
Wo jr durch Vrleugs Purd
Dem Herzogen Not wurd
Also wart die Suen gemacht.“

Vnd das Wngeswacht
Die Gelub stet beliben
Das ward alles verschriben
Vnd Verhantvest wol
Was darzu gehören sol
Daz waz den Herren alles chund
Die dazü derselben stund
Die Sach wandelten under jn.“

Herneck Peznél II. 234.

ból álló várórség egy része elesett s ekkor Iván még a vár bevétele előtt megszökött és elmenekült.¹⁾

A vár a király kezébe került s a külföldi forrás szerint Iván testvérei is fogságba jutottak. E hadjárat nem törte meg korántsem Ivánt, mert most ő folytatta testvéreivel együtt László ellen a háborút. Miklós és Henrikkel együtt kezét fogva a Pécz nemzetségbeli Apor vajdával megrohanta és elfoglalta a pozsonyi kir. várat, melyből azután Apor kegyetlenül dúlta és rabolta Pozsonymegyében azok jószágait, kik László hivei voltak. A király 1287. vége felé visszafoglalta a pozsonyi várat Csák Péter fiának, Máténak segítségével.

Vannak azonban oly adatok is, melyek szerint a vár egy ideig Németujvári Miklós kezén volt s midőn azt megtartani nem bírta, behívtá testvéreivel Albert herceget, a ki osztrák és stíriai hadakkal beütött az országba Pozsony város polgárai meghódoltak, a várat Albert gróf elfoglalta és azt osztrák őrsgelgel rakta meg.²⁾

Ha ez megtörtént, úgy Iván csakugyan az Alberttel kötött szövetség értelmében folytatta a király elleni lázadást; azonban a következő 1288-iki év márczius havában közte és László király közt a béke helyre állott.

A királynak nagyon is fontos és kényszerítő oka volt, hogy Ivánnal kibéküljön. Könnyelmű természeténél fogva elzáratta a királynét a nyulakszigeti apácza-kolostorba, ő pedig a kunok társaságában újból feslett életet élt. A főpapok Rómába folyamodtak orvoslásért. Már elkészültek a levelek, de IV. Honorius halála megakadályozta azok elküldését rövid időre. Majdnem ugyanily szellemű levelet, a milyent az elhunyt pápa készült László királyhoz és Lodomér esztergomi érsekhez küldeni, küldött 1287. aug. 2-án a bibornokok testülete Lo-

1) Rex Ungariae Wlodizlaus grandi exercitu collecto dominum Ibanum aggređitur bello, quem tamen unus de nobilioribus comitum primo invadit, ad cujus impetum comes Ibanus terga dedit, ac in meliori castro quod habuit se recepit, ibique obsessus per unum de vigilibus suis a castro dimissus per fugam evasit. Es vero elapso castrum capitur, fratres etiam sui diu detinentur, plurimis ibi Teutonicis stipendariis interfectis. Annales S. Rudberti Salisburgenses. 1286-ra Perz IX. 810. l.

2) „Anno Domini 1287. Albertus dux Austrie collecto exercitu cum Stiriensibus et Australibus intravit Ungariam et obsedit Posonium. Cives autem cum communi consilio tradiderunt ei civitatem castrum vero expugnavit et posuit homines suos in eo.“ Continuatio Vindobonensis 1287-re. Pertz. IX. 714.

domér érsekhez Magyarhonba, a melyben értesíti a magyar főpapot, hogy hasontartalmu levelet irtak Péter veszprémi püspöknek, Henrik bán mindenik fiának és így Németujvári Ivánnak is, oly czélből, hogy ezek Lodomért törekvéseiben támogassák s az érsek el ne mulassza a Németujváriak segélyét igénybe venni.¹⁾ Ezen utasításból biztosan következtethetjük, hogy Lászlót a szentszék előtt legjobban bevádolták a királyság és a haza legelkeseredettebb ellenségei, a Németujvári testvérek.

Iván mind a három testvért túlszárnyalta vadság, rablási düh, hűtlenség és ravaszság tekintetében. Hogy mily kétszínű szerepet játszott most is az egész ügyben, kitűnik abból is, hogy ő most nádor volt újra.

A király csak nem rég fosztotta meg Németujvári Miklóst a nádori méltóságtól a pozsonyi vár erőszakos elfoglalásáért s már is Iván furakodott be oda; az az Iván, a ki csak nem rég tette le azt a véres kardot, melylyel László ellen küzdött, a mint Albert herczeggel békében élt. Hogy Iván csakugyan nádor volt, bizonyítja az az elfogatási parancs 1287-ből, melyet mint soproni főispán és az ország nádora a tétényi országgyűlésen Walter nevű ember ellen kibocsát.²⁾ Azonkívül Iván fia, Gergely is úgy említi atyját, mint nádort azon adománylevelében, melylyel mint Velencei Endre, akkor tótországi bán, étékfogó mestere Asszonyfalvát adja Dorozsló mesternek, a Rumi család ősének.³⁾ A tétényi országgyűlést, melynek végzése nem maradtak fenn, Czech János 1287-re teszi s mivel itt adta ki Gergely az atyja pecsétjével megerősített adománylevelet junius 8-án, a tétényi országgyűlés is e napra esik s ez az az időpont, mikor Iván is mint nádor szerepel.

E hivatalában annyira sikerült neki és társainak a római biornokok testületét félrevezetni, hogy felhatalmazást nyertek a haza megkoronázott királya ellen fegyvert fogni. Lodomér érsek az 1287-iki

¹⁾ Theiner: „Monumenta“ I. 353—359.

²⁾ Fejér: Cod. Dip. T. VII. v. III. 452.

³⁾ „Nos Gregorius Magister Dapiferorum Domini Ducis tocius Sclauonie damus pro memoria, quod quandam villam, quam Dominus Nicolaus Banus frater noster reuerendus ex voluntate Joannis Palatini Comitis Supruniensis Patris nostri charissimi Magistro Duruzlao dilecto et fideli suo militi. . .“ 1287. jun. 8. Fejér: C. D. T. V. v. III. 387. És „Hazai okmányt.“ VII. k. 201.

budai országgyűlésésen felolvasta a Lászlónak szóló levelet s a király végre Esztergomban kibékült nejével. Daczára e kibékülésnek, IV. Miklós pápa, Honorius utóda, 1288. aug. 8-án újból elküldé Rómából a dorgáló levelet szóról szóra lemásolva a királynak, mivel a pápa állítása szerint különböző iratok és értesítések, nemkülönben az elterjedt hírekből keserűen tapasztalja, hogy a király még nem javult meg, s inti azért, hogy a kunokkal hagyjon fel. ¹⁾

Kik lehettek a király vádlói? Bizonyára csak olyanok, kiknek az érdekében állott. A legelvetemültebb főurak, az ország valódi osztorai lehettek csak, kik ha a határ mentén nem rendetlenkedhettek, a hazában okoztak bajt és nyugtalanságot. Ezek közé tartozott Németujvári Iván is, mert IV. Miklós azt írja Henrik bán fiainak, hogy bírják reá a királyt feslett életének elhagyására. ²⁾ Világos, ha ők nem panaszolták volna be a pápai szék előtt Lászlót, a pápa sem irt volna hozzájuk levelet.

E kis bajból nemsokára általános zavar keletkezett; a mint IV. Miklós parancsára Lodomér kihirdette a pogány kunok ellen a keresztes háborút, véres küzdelmek színhelyévé lett az ország. A király a kunok közé ment 1288. őszén.

Németujvári Iván mint rendesen, úgy most is sietett az általános zavart előnyére felhasználni. 1286-ban hűbéri esküt mondott ugyan Albertnek Bécs-Ujhelyt, de most újból megkezdé a stiriai határszélen rabló hadjárait. Napirenden volt itt a pusztítás a nyugati határ mentén. Iván fiai és testvérei annyira mentek, hogy Albert parancsot adott Stiria főkapitányának, Henrik admonti apátnak, hogy Regede vára alá vonuljon a határ védelmére. Henrik körülbelül száz harcossal kivonult s ő is megkezdé a pusztítást; beütött a magyar határon és felégette a helységeket. ³⁾

Erre Iván felkészült Henrik ellen és 300 vitézzel Regede alá vonult. Itt kiválasztott 15 embert, parancsot adott nekik, hogy a város közelében legelő csordát hajtsák az ő táborába. A csorda elhajtás jól sikerült, mire Henrik apát az Ens völgyéből a bajorokat küldé Iván után. ⁴⁾

¹⁾ „Sed proh dolor, sicut diversis scripturis et relatibus ac alias fama divulgante, amare percepimus.“ 1288. Wenzel IX. 319.

²⁾ Wenzel IX. 363.

³⁾ Horneck : Aust. Chr. Germ. Peznél III. 239.

⁴⁾ Horneck : Peznél III. 240.

Egy falu közelében utolérték a bajorok a rablókat, kik közül nehányan a csárdában mulattak, a jószág pedig legelt. Nemsokára véres harc fejlődött ki a gyöpön, a talaj piros lett a kiontott vértől. Iván emberei győztek s a marhákból álló gazdag zsákmány kezőkön maradt. A bajorok eltakarították a holtakat, visszatértek Henrikhez és vértől borított kezekkel, sebekkel rakott arcczal magyarázták a csatavesztést.

Hosszú véres küzdelem fejlődött azután e különben jelentéktelen esemény után Iván és Albert között. Henrik boszút esküdött, de mivel nem volt elég erős, a következő nyár folyamára határozták a hadjárat folytatását a beállott tél hidege miatt. Iván e hadjárata 1288-ra esik, mert 1289-ben Albert hadjáratában Henrik admonti apát neve újból előfordul megfelelőleg Horneck azon állításának, hogy szénatakarítás után sok paraszt csapat csatlakozott Henrik apáthoz, ki Alberttel megindította Iván ellen a háborút.

Az 1288-ik év kedvező volt Ivánra nézve Alberttel szemben is. Mivel az osztrák határt is pusztította, Albert válogatott harcosokból sereget indított Iván ellen; mindkét részről vitézül harcoltak, de a nyilazásban ügyes magyar hadak Iván részére döntötték a győzelmet, megverték a német sereget kegyetlenül, de azután a sebesültekkel és foglyokkal hirtelenül visszavonultak az ország belsejébe, mert Iván a király ellen kitört lázadás támogatására kívánta erejét fordítani.¹⁾ E czélból kibékült Alberttel, csakhogy szabadon fordulhasson László ellen; de itt nem volt oly szerencsés, mint a németekkel szemben.

A nádorságot elvesztette, a győztes király Csák Péterre ruházta a soproni főispánsággal együtt e méltóságot is, és Iván ily módon hűtlenségeért ez alkalommal teljesen meg volt alázva.²⁾ A büntetés felingerelte Ivánt s csak alkalmat várt, hogy teljes elszántsággal a legvakmerőbb tervvel lépjen fel a király ellen. Midőn a király újból

¹⁾ „Deinde Albertus contra Comites Ungarienses Ibanum et filios ejus de Guzzinge arma corripit, frequenter metas Austriae et Stiriae deprendentes. Et cum exercitum electorum mitteret ad praelium deventum est, in quo agiliter, viriliter ex utraque a viris bella scientibus est certatum. Et dum sub dubio victoria fluctuaret, Hungari autem mittendi jacula perpensus scientias, Albertis partem acerrime perturbabant vulneratos et deficientes captivos secum in Hungariam pertraxerunt.“ 1288-ra Leobensis Chron. Pez. I. 861.

²⁾ Czech János: Új Magyar Muzem. 1851—52. 211. l.

egy kun nővel élte világát, a főpapok megintették őt ezért, de László elfogatással fenyegette őket. A pártoskodásra hajlandó főurak Ivánnal gyűlést tartottak e fenyegetésre és elhatározták, hogy Endrét a velencei herceget emelik a királyi trónra. E czélből követség indult az Árpádháznak Lászlón kívül élő ezen utolsó egyetlen férfi tagjához Velenczébe. Endre herceg, nagybátyja Marosini Albertino kíséretében utra is kelt, Zarában már várta őket Lodomér az esztergomi érsek, Péter a veszprémi Püspök és Németujvári Iván.¹⁾ Ezek biztatására a Drávaig előrenyomult Endre csekély kíséretével. A Drávánál némely magyar urak ingadozó magaviseletökkel Marosiniban kétséget ébresztettek s ez Endrével együtt a Velenczébe való visszatérést emlegette; de Endre bizott Stridói Arnold szavaiban s folytatta útját. A stridói kastélyban elfogta őt Arnold gazdag váltságdíj reményében s mivel Velence nem akart semmit fizetni, Bécsbe vitte Endrét, a hol félévnél tovább tartózkodott a magyar herceg, Albert udvarában.²⁾ Itt egy alkalommal nem jelent meg a vadásatról visszatérő Albert előtt a többi hódolókkal, kegyvesztett lón s ezen idő óta a bécsi kolostorok egyikében tartózkodott.³⁾ Endre ügye tehát hamar elbukott s a Németujváriakat s néhány más főurat kivéve, a trónkereső egyáltalán nem volt népszerű a hazában.

Lászlót a kúnok és a köznemesség védelmezték és így ő győzött a belháboruban; 1289. máj. 19-én kibékült a rendekkel, általánosan feledni kívánta a hűtlenséget s nejeinek visszaadta birtokait.⁴⁾ De a főenyi országgyűlésen egy új törvényt is hoztak a rendek a

1) Graf Iban und sein Geschlecht
So daz man in mit Recht
Des Reichs mächt verstozen
Mit den Grafen grozzen
Warden Sie zu Rat
Da sie santen drat
Nach Herrn Andre von Est.“

Der Pischolf von Gran
Und der Graf Iban
Die riten in entgegen
Und der Pischolf von Wesprim
Die heten wil gern in
Geholfen dez Reichs.

Horneck : Peznél III. 351.

2) „Do fur er gen Oesterreich
Und furt in dahin
Do er ze Winne chom
Sein Gewang er nam“.

„Und furt in bey der Hant
Do er den Herzogen vant
Do daz het gewert
Wol ain halbs Jar.“

Horneck : Peznél III. 352.

3) Horneck Peznél III. 354. l.

4) Fejér : Cod. Dipl. I. V. v. III. 448. Wenzel IV. k. 527 l. 1290-iki oklevél.

kir. jószágokat bitorló főurak ellen a birtokok visszaadását illetőleg. E törvény új lázadást idézett elő; az érdekeltek összeesküdtek és azt hangoztatták, hogy a király külföldi hatalommal, Albert herceggel szövetségbe a haza szabadságának elnyomására; megszegte esküjét, nem védelmezi az ország jogait, egykedvűen nézi, mint szakít el egy idegen fejedelem egész részeket a nyugati határon a szent korona területéből, s mindezt azért, hogy magánboszujának eleget tehessen.

Az egész panasz és álokoskodás az Iván és Albert közt folyó hadjáratra vonatkozott. A külföldi és belföldi események közt szoros összefüggés vehető itt észre. Németujvári Iván megszegte az Alberttel 1288-ban megkötött békét valószínűleg csak azért, mivel Endre herceget Albert az udvartól Bécsben elűzte és nyomorba taszította. Iván és testvérei újból rablók módjára megtámadták a határszéli lakókat és mint ragadozó farkasok pusztítottak mindenfelé. E beütés erélyes fellépésre bírta Albert herceget, Iván a bekövetkezett hadjárat alatt tömérdek veszteséget szenvedett.

Albert követe bepanaszolta Ivánt László király előtt. De a király 1289. tavaszán a bellázadás leveretésével volt elfoglalva s azért azt adta feleletül, hogy szabad kezet ad Albertnek és Iván minden ellenségének a rabló főúr leveretésére.¹⁾

Ezt a beleegyezést használták fel a főurak a király ellen az 1289-iki fővényi országgyűlés után. Pedig itt Iván és czinkostársai a felelősek a történetekért. Ha ők békén hagyták volna Albert birtokait, a véres háború elmaradhatott volna, László nem volt képes egymaga Iván megfékezésére s Albertre bizta a megtorlást.

Az osztrák herceg 1289. tavaszán 15,000 embert hozott össze Németujvári Iván ellen, el volt határozva Ivánt és gonosz fajzatát teljesen tönkre tenni. Gyülekezési helyül Bécs volt kitűzve április 24-ére, a hol az osztrák és stíriai urak, Arnold bambergi, Leopold seccaui, Emich freisingeni és Bernhard passau püspökök más nemesekkel együtt meg is jelentek a kitűzött időre fegyvereseikkel.

Április 25-én, Márk napján megindult a 15,000 ember a Lajta felé; itt bevárta a tábor a Bécs-Ujhelyből jövő száz tábori harci szekeret, melyet a város egymaga állított ki a legkülönbébb ostrom-

¹⁾ Horneck: Peznél III. 240.

gépekkel együtt, mert e város szenvedett legtöbbet Iván pusztításai alatt.¹⁾

Németujvári Iván nem volt ily nagymérvű támadásra elkészülve, s ezért sikerült Albertnek három hónap alatt a készületlen Németujváriaktól és hasonszórú társaiktól Moson-, Sopron- és Vasvármegyékben számos várat, kastélyt és erődített tornyot elfoglalni. Albert a várak és bástyák egy részét leromboltatta, más részét saját őrségével rakta meg s szüret után újból beütve, Németujvári Iván legerősebb várát, Köszeget is bevette. Első alkalommal az osztrák sereg Nagy-Márton várát vette ostrom alá, melyet Iván rokonai, a Nagy-Mártoni grófok: Simon és Mihály védelmeztek. A vár őrsége bizott abban, hogy Iván majd sietni fog a vár felmentésére s az ostromot tizenegy napon át hősiiesen visszaverte. Ekkor érkezett meg Iván, Péter, Henrik és Miklós magyar és kún hadakkal. A támadásban Iván seregének fele elesett s mivel belátta, hogy ennyi túlsúlylyal szemben nem bír megállani, Vastagh Péter („Peter Wahdsacgh“) nevű követe után fegyverszünetet kért Alberttől.²⁾

De a herczeg és tanácsosai kijelentették, hogy nem kötnek békét, mert az eddigi zsákmányokat és előnyöket nem engedhetik ki kezeikből. Erre Iván visszavonult váraiba. Albert folytatta Nagy-Márton ostromát, nehéz köveket dobott a vár épületeire ostromgépek segítségével. Mihály gróf látva ezt, testvérével, Simonnal és nejével együtt, ki osztrák leány volt, Taufers Hugó közbenjárására feladta a várat, mert meg volt arról győződve, hogy Iván őket fel nem menti. A feltétel az átadásnál az volt, hogy az őrség vagyonával szabadon elvonul s csak az élelem marad a várban. Albert átvette a várat s 40 főnyi őrséget hagyott benne.³⁾ Nagy-Márton alól Szent-Margaréta

1) „Eodem tempore et anno Comes quidam Ungarus, Iwanus nomine sive Johannes, quod idem est, filius Comitis Heinrici, homo malignus et totus tyrannus, cum multis annis rebelasset contra regem Ungariae dominum suum, nec eum idem rex sibi subiugare nec vincere posset, obstinatus is sua malicia, eciam fines Ungariae transgressus, Austriam predis et rapinis devastabat, Stiriam quoque et undique circa metas Ungariae velut lupus rapax depredatus est. Invictissimus autem Dux Austriae Albertus, cum Diucius Dissimulare non posset collecto exercitu magno et forti . . . potenter Ungariam intrauit.“ Continuatio Vindobonensis 1289-re. Pertz IX. 715. Részleteit leírja Horneck Ottokár Peznél III. 268.

2) Horneck: Peznél III. 269—270.

3) Horneck: Peznél III. 271.

felé indult a német sereg. E vár őrsege is sokszor részt vett Ivánnal az osztrák területek pusztításában. A vár az ostromot nem bírta visszaverni, s megadta magát, az őrseg elvonult, az élelem és bor maradt csak vissza. A herczeg e helyet Kreuzbeck Frigyesre bízta. ¹⁾

Innen Aggendorf felé vonult Albert s ez a megerősített hely is a herczeg hatalmába esett. A férfiakkal szigoruan bánt, kik Ivánnal tartva, rabszíjra fűzve hurezolták a foglyokat Ausztriából a hazába a hadjárat előtti időkben. A torony és kastély földig romboltatott, a férfiak szét lettek osztva azon ausztriai lakók között, kiknek birtokain dultak; a németek gyáván, de irgalmatlanul, mint rablókat, bitófára vonták a védtelen magyar foglyokat; egyedül a káplány, 30 gyermek és 54 asszony kapott kegyelmet és szabad elvonulási jogot.

Meghódolt Kobold vára, mely Emmerberg Berthold őrizetére lett bízva. Rohonc őrsege 8 napon át várt Iván felmentő hadaira, daczolt az ostrommal, de végre mint Kobold, a szabad elvonulás feltétele mellett, kaput nyitott. A vár Stubenburg Ulriknak jutott osztályrésül, testvére, Henrik pedig Szalonak várában lett parancsnok, a mely vár Taufers Hugó alkudozása után meghódolt. Pinkaföld lerombolása után Magyar-Óvár jutott az ellenség hatalmába. Magyar-Óvár eleste után a táborozásban kifáradt osztrák urak és nemesek arra kérték Albertet, szakítsa félbe a hadjáratot, engedje őket az aratás és szüret idejére tűzhelyeikhez visszavonulni, mert különben nagy kárt fog-nak vallani. A herczeg beleegyezett annál is inkább, mert néme-lyek titkon már el is távoztak a táborból, de esküvel kötelezte a távozókat mind, hogy az aratás és szüret befejezése után újból a táborba jönnék. Albert maga is diadalmenetben vonult bécsi palotájába. ²⁾

¹⁾ U. ott.

²⁾ „Dux igitur Austrie omnibus supradictis feliciter cum triumpho expugnatis ac devictis, quia instabat messis, et homines sui clandestine ab eo recedebant, reversus est ad propria.“ Cont. Vindob. 1289-re. Pertz IX. 115.

„Do nam er jr aller Trew .
Wen sew jngenemen daz Neu
An Wein und ankorn
Daz von jn pelib verlon.“

„— Sy furn mit jm hinwider
Daz gelobten si, vnd wart auch sider
Fur er (Albrecht) fröleich
Haim gen Öesterreich.“

A bécsi krónika folytatója is elmondja e hadjárat lefolyását azzal a különbséggel, hogy nem 1286-ra teszi az időt, mint Horneck Ottokár, hanem 1289-re s e mellett sokkal több helység nevét említi fel, melyeket Albert elfoglalt. Az időre nézve Horneck itt csakugyan téved, mert a többi források is 1289-re írják a hadjáratot. A bécsi krónika folytatója elbeszéli, hogy Albert már nem tűrhette tovább Németujvári Iván garázdálkodásait, azért hatalmas sereget gyűjtött, bejött Magyarhonba, s elfoglalta az Iván és czinkosainak birtokában levő következő várakat, városait és erősségeit:

Nagy-Marton, Chervellenpurch, Rorpach, Paungarten, Walbramstorf, Innerpudemstorf, Chreinstorf, Szent-Margarita, Sopron, Necken-dorf, Kobold, Landeser, Traizzendorf, Rohoncz, Stainperge, Pilgreimstorf, Wilamstorf, Pinkaföld, Pétersschachen, Alberndorf, Stegreifepach, Miklóstornya, Szalonok, Pertholstorf, Rumpolsdorf, Neebaden, Wergestorf, Barmturf, Wardeschirchen, Awet, Iseneinpurch, összesen 32 helységet.¹⁾

E háboru folyamán vesztette el életét Péter veszprémi püspök is, Iván méltó testvére, a ki jobban szerette a bűnt, mint az erényt, sok rosszat tervezett Ausztria ellen és részt vett testvéreivel mindenfelé a rablásban és dúlásban. Mikor Ivánnak segítségére ohajtott volna menni, gyűlésbe hívta Veszprém-mégye urait és nemeseit, reá akarta őket birni, hogy Iván segítségére fegyvert ragadjanak; a vita heves volt és itt történt, hogy egy nemes, kit Péter püspök szóval és tettel megsértett, oly indulatba jött, hogy kardot rántott és a püspököt keresztüldöfte. „És így veszett el Isten büntetéséből gyalázatos halállal az, a ki gazdul élt, és az ő püspökségét megkapta egy más ember.“²⁾

Szüret után Albert herczeg másodízben lépte át Magyarország határait osztrák, stiriai, karinthiai, sváb, cseh és bajor hadakkal; e

1) „Continuatio Vindobonensis“ 1289-re Pertz IX. 715.

2) „Interim quod hec fiebant episcopus Vesprimensis frater comitis predicti, homo malignus, plus diligens iniquitatem quam benignitatem, multa mala excogitaverat contra Austriam, et plura spoliis et rapinis una cum fratre suo perpetraverat, proponens fratri suo venire in adiutorium, convocates quibusdam comitibus Ungaris dum super hoc deliberarent, quidam eorum ab eo verbis et factis exacerbatus, gladio exempto eum transfixit, et sic divina ultione, qui male vixerat, turpiter periit, et episcopatum eius accepit alter.“ Pertz IX. 715.

sereghez csatlakozott Henrik, admonti apát is Albert Szent-Mihály napján (szeptember 23.) szállott Iván egyik legerősebb vára, Kőszeg alá.¹⁾ Iván most már kétségbe kezdett esni, hogy e vár is majd a németek kezére jut, azért testvéreivel tanácskozott, megjelent hadaival a vár segítségére, de nem bocsátkozott nyílt csatába a túlnyomó ellenféllel. Vasárnap kezdődött az ostrom; következő hétfőn számos osztrák lovas szerteszéledt a vidéken takarmányt gyűjteni; Iván embereivel rájuk tört, közülök ötszázat elfogva, mindeniknek kezét lábát vágatta le.²⁾ Iván azonban mégsem birta Kőszeget megmenteni. A város polgárai az őrséggel együtt vitézül védték magukat, több véres támadást visszavertek; de kénytelenek is voltak vitézül harcolni, mert Iván oly kegyetlen volt, hogy fiaikat kezesül magánál tartotta.

Az ostrom tizenegyedik napján, mikor már a megsebesült férfiak vérével volt áztatva a föld, kénytelenek voltak a fellegvárba menekülni azok a hősök, kik ez ideig mit sem gondoltak a rájuk záporként hulló kövekkel, nyilakkal és gerendákkal. De a visszavonulás csak a legelkeseredettebb küzdelem után történt meg. A férfiak dárdaikkal, kardokkal, nyilakkal és szekerczékkel verték vissza a betóduló németeket, sárral tömték a réseket, mások köveket, gerendákat dobáltak az ostromlók fejére, sőt a nők forró vizet, égő rőzsenyalábokat és egész méhkasokat zúdítottak a sereg nyakára s midőn mindez nem használt semmit, az osztrák évkönyvíró szerint felgyújtották a várost s úgy vonultak a várba.³⁾ Horneck szerint a németek gyújtották fel maguk a várost a feletti boszújokban, hogy a városba betörve, nem találtak semmi értékesebb vagyona és zsákmányra,

¹⁾ „Completa messe, dux iterum collecto exercitu, cum Australibus, Stiriensibus, Carinthianis, quibus maxime pre ceteris ibi in strage male successit, Suevis quoque ac Bawaris et Bohemis secundo intravit Ungariam; pociorum civitatem comitis Iwani sepedicti, Gunsam nomine, potenter obsedit.“ Pertz IX. 715.

„Der Herzog fur sein Strazz
Wol an der Zeit in der Mazz
Daz er an Sand-Michels Tag
Fur Gunzz chom und da lag.“

Horneck Peznél III. 276.

²⁾ Horneck Peznél III. 276.

³⁾ „Sed cum non possent prevalere, ignem mittentes, totam penitus succenderunt civitatem et fugerunt ad castrum.“ Pertz IX. 716.

pedig mohón kutattak fel minden házat és szekrényt.¹⁾ A város Albert határozott tilalma daczára porrá égett. A minoriták kolostora teljesen elpusztult, csak a kelyheket, miseruhákat és szertartás könyveket sikerült megmenteni és a várba menekülni. A város után még nagyobb elkeseredettséggel védték a magyarok a várat. Nehány heti ostrom után a vár falai meg lettek rongálva, a bástyák aláásva, az élelem fogytán s ez oknál fogva titkon értesítették Ivánt, hogy a várat sokáig már tartani nem lehet. Iván alkudozni kezdett Alberttel, pénzzel megvesztegette a herceg tanácsosait, hogy valami úton módon visszavonulásra bírják Albertet. Elterjesztették azt a hamis hirt, hogy László király és az erdélyi vajda is jó Iván segítségére, az előcsapatok már csak tiz mértföldnyire vannak a várat ostromló német tábortól.²⁾ Ivánnak sikerült a vesztegetés. Mások panaszkodtak, hogy embereik fele már elhullott, lovaik takarmányszűke miatt szőlőlevélre szorulnak s a közalgó tél zord napjaiban nem fogják sem az emberek sem a lovak az ostrom sanyaruságát kibírni. Az admonti apát tanácsára azonban Albert az ostrom folytatása mellett maradt. De a mint Tauffers Hugo Iván által megvesztegetve, betegnek tétette magát és a tábort elhagyta, Albert figyelemre méltatta Iván ajánlatait, végre létrejött az egyezkedés. Kőszeg vára kaput nyitott az ellenségnek; 800 nő és a gyermekek elvonulása után kivonultak a várőrséget képező férfiak is gyegyvereikkel együtt.

Albert az üres várat Minden-Szentek ünnepén (november 1.) megrakta őrségével s Emmersberg Berthold gondviselésére bizta azt, hadait elbocsátotta s visszatért Bécsbe.³⁾

Németujvári Iván meg volt alázva, de nem megtörve. A király megengedte, hogy Albert kénye-kedve szerint verte Ivánt, sőt László még akkor sem tiltakozott, mikor 1289. karácsony ünnepén harmad-

¹⁾ Horneck Peznél III. 278.

²⁾ „Die Herren sprachen aber sa Ez ist der Kunig Ladisla Als wir furwar haben vernommen Newleichs her zu chomen.“	„Und von Sibenburgen so nahen Das sagten Vns die ju da sahen Er lig von Vns chawm zehen Rast.“ Horneck: Peznél III. 279.
---	---

³⁾ „Dem Emerberiger Dem emphalich man die Vest gut Daz si mit ym ver wol behut. Dez bedawcht wol den Herzogen.“	Wann er waz vnbetrogen An ellew, und er ye phlag An aller Heiligen Tag Gab man ym daz Haws.“
---	---

Horneck Peznél III. 281.

izben is betört Albert az országba, elfoglalta Iván várát Szent-Videt Vasvármegyében s gazdag zsákmánnyal vonult vissza Ausztriába. ¹⁾

Iván ennyi veszteség után nem javult meg, hanem elkeseredettségében a megtorlás útjára tért László királylyal szemben. A főpapok és oligarchák kezet fogtak egymással s László király végleges bukását határozták el. A papság arról vádolta, hogy a kunok pártfogója, esküszegő, a ki a kereszténységet megtámadta és megtagadta. A főurak azzal támadtak reá, hogy ez ország érdekei ellen külföldi hatalommal szövetkezett. ²⁾

Magától érthető, hogy itt a leghangosabb toroku lázítók a Németujváriak voltak. Mikor a király azzal fenyegette az elégületleneket, hogy szemeiket fogja kiszuratni, az ingerültség oly nagy mérveket öltött, hogy fegyveresen lépett fel a király a nyugtalankodók ellen. 1289. nov. 5-én tehát a kőszegi vár ostroma után, a király túl a Dunán harczolt a Németujváriak ellen; de ügye a dunántuli részeken kedvezőtlenül fordult, átment a Tiszántúlra, a hol december 7-ike óta többnyire hű kunjai társaságában élte zaklatott napjait haláláig. A lázadók elleni harcz majdnem egy éven át tovább folyt. László bizodalommal nézett a harcz kimenetele felé; az oligarchák megunva végre a meddő harczot, elhatározták, hogy orgyilkosság útján végeznek a királylyal. A szentszéknél újból panaszt emeltek ellene a főurak és IV. Miklós 1290. máj. 20-án újból dorgáló levelet irt a királyhoz. ³⁾ A hamis tudósítók közt ott találjuk a Németujvári testvéreket. A pápa 1290. jun. 23-iki kelettel azt írja a Németujvári grófoknak, reméli, hogy mint az egyház hű fiai mindent meg fognak tenni, a mi a ker. hit gyarapodását előmozdítja.

És a gonosz lelkű Németujváriak az egyház gyarapodását, Isten dicsőségét, lelkük üdvét, eltekintve a földi birtoktól, abban vélték feltalálni, ha László király nem lesz élő király. Számos főur vett

¹⁾ „Eodem anno procedente tempore circa Nativitatem Domini dux Austrie iterum collecto exercitu intravit Ungariam et castrum, quod mons sancti Viti dicitur, potenter expugnavit et obtinuit, predam magnam duxit et recessit.“ 1289-re a bécsi krónika folytatója. Pertz IX. 716.

²⁾ „In der Unger-Lant
Den Herren tet daz ant
Vnd zorn ane Masszen“

Das der Kunig het lassen
Verwuesten den von Öesterreich
An Vngriachs Erdreich.

Horneck Peznél III. 349.

³⁾ Theiner I. 364. és 365.

részt az általuk vezetett összeesküvésben; ilyenek voltak: a Fran-
gepánok, Brebiriék, Joachim bán testvérei, Roland vajda. Ezek elha-
tározták, hogy László királynak meg kell halni, és meg is halt. ¹⁾

1290. jul. 10-én Kőrösszeg vára alatt a táborban halva talál-
ták László királyt. A budai krónika Árbocz, Törtel és Kemenes kún
főemberek nevét említi, mint a kik meggyilkolták a királyt. ²⁾ A po-
zsonyi krónika hozzáteszi, hogy a gyilkosság alkalmával a király
kún ágyasának, Éduának testvére, Miklós is megsebesült. ³⁾ Horneck
szerint egy kún megölte a királyt, saját nejénél találva Lászlót. ⁴⁾
Ezek a vélemények eltérők és tény az, hogy kúnok ölték meg Lász-
lót. De kérdés, volt-e elegendő okuk erre? Ha tekintetbe veszi a
vizsgáló, hogy László legjobb védelmezői és pártfogói kúnok voltak,
hogy mindig köztük tartózkodott, velük élt, úgy, hogy a nép Kun
Lászlónak nevezte el a királyt; be kell vallani, hogy a kúnoknak
nem volt okuk a gyilkolásra.

A történelem kutató szelleme felderíti majd a homályból azokat
a forrásokat is, a melyek majd kétségtelenné teszik azt, a mit most
csak hinni tudunk, hogy László az oligarchák boszuszomját oltá el
vérevel. A tör hegység kún kéz mártotta a királyba, az akaratot azon-
ban a főurak oltották a kúnokba. Németujvári Iván szabadon járt,
a 28 éves ifju királyt pedig lezárták Csanádon a sirba. László király
vére Ivánt csak további bűnök lejtőjére vezette.

(Befejezése a jövő füzetben.)

RÉVÉSZ FERENCZ.

¹⁾ „Eodem anno Ladislaus rex Ungarie a quodam Chomano occisus est
Pertz. IX. 716.

²⁾ „Post haec in brevi ipse rex anno domini 1290 feria secunda, proxima
ante festum S. Margaritae virginis et martyris prope castrum Keres-zeg ab ipsis
Cumanis, quibus adhaeserat, et specialiter ab Arbuz, Turtule et Kemenche ac
eorum cognatis et complicibus in suo tentorio medio silentio noctis, opportuni-
tate captata, diris vulneribus fauciatu est miserabiliter interfectus.“ Chronicon
Budense 210.

³⁾ „Chron. Hung. Poseniense.“ 40.

⁴⁾ Horneck: Peznél III. 355.